

kimunkálását. Gazdag bútortárasztékot mutatott be az *Ülj le, ülj dánul* című film, amelynek alapján elmondható, hogy a forma, a szín és a rendeltetés teljes egysége jellemzi a dán bútorgyártást. A know-how export hatásos szemléltetésének bizonyult az *Úton*, amely több fejlődő ország dán útépítéseit, az efféle vállalkozások tervezését és előkészítését örökítette meg. A szakértelem „export”-ja a dánoknak gazdaságpolitikai jelentőségű, a fejlődő országoknak pedig nagy segítséget nyújt céljaik elérésében.

Az utolsó filmblokk régészettel, restaurálással és geológiával foglalkozott. Igen érdekes filmet láthattunk a vaskori életéről, illetve arról, hogy hogyan rekonstruálják a régészeti leletek alapján az akkori körülményeket és környezetet. Nagy közönségteret aratott a vikinghajók restaurálásáról szóló film. Ez azt az aprólékos és

nagy türelmet igénylő munkát mutatta be, amellyel a fennmaradt sok ezernyi hajódarabkból – mondhatni szilánkból – ismét igazi hajót csinálnak. A filmnapokat záró film a grönlandi jég- és hóvilág alatt rejlő természeti kincseket feltáró munkát és annak eredményességét tárta elénk.

A filmnapok sikeresen zárultak. Erről az is tanúskodik, hogy az események után szinte azonnal a sorozat következő részén, a legközelebbi nemzeti filmbemutató előkészítésén kezdtek dolgozni a szervezők.

A dán filmnapok megrendezését és lebonyolítását elsősorban dr. Dúzs János általános főigazgató-helyettesnek, dr. Szepesváry Tamás osztályvezetőnek, valamint a Műszaki Film Tájékoztató Központ munkatársainak köszönhetjük.

Pollini Rita

EMBER–TÁRSADALOM–CIVILIZÁCIÓ

A tökéletesített tárgyak bosszúja – avagy: mi alól szabadít fel a technika és minek? *

A tárgyak bosszúja ősi komikumforrás. Erre épülnek a cirkuszi számok és a burleszkek. Szívből, de egyben együttérző megértéssel nevetünk a tárgyak engedetlenségén, és bár kinevetjük azt, akin kifognak, tudjuk, hogy gyakran éppen így állnak ellen a mi igyekezetünknek is. Játszanak velünk, nem vetik alá magukat akaratumunknak, mintegy önálló létüket látszanak bizonyítani; a kapcsolatumunkra figyelmeztetnek, arra, hogy a tárgyak, amelyekkel körülvevünk magunkat, velünk élnek, életünk egy részét képezik, és megfelelő bánásmódot követelnek. Ha pedig a tárgyak nem elég kezesek, ez azt is jelenti, hogy nem elég szakavatott a kéz, amely feléjük nyúl, nincs meg benne a kellő érzék, amely az érintkezés létrehozásához szükséges. De amilyen tréfás ötlet a tárgyakba-botlás a filmen, hasonló botlás a kultúra terén végzetes lehet.

* E tanulmány (általános) témáját és (filozofikus) emelkedettségét illetően egyaránt távol esik a TMT-re jellemző tematikától és stílustól. Ám ha azt vesszük, hogy szakmánk éppen a legutóbbi évtizedekben került a legkorszerűbb technikák vonzáskörébe, mindjárt látszólagossá válik ez a távolság. Nem feltétlenül kell egyetérteni minden állításával, elgondolkodni viszont érdemes rajta. Stílusa, amely Déry Tibor öregkori írásainak szépségét juttatja az eszünkbe, különösen szorongató hívógaatóul szolgál. (A szerk. megj.)

Az élet a gépi mechanizmus malomkerekei között

Ha a tréfa ennél továbbmegy, és az élő a tárgy pusztító hatalmába kerül, mindjárt torkunkra forr a kacagás. Többé már nem azt érezzük, hogy a tárgyak élnek, és vidám csínyeket követnek el bosszantásunkra, hanem hogy eluralkodtak rajtunk; szükségletei, igényei révén az ember a gép függvényévé vált, s az ember azért kezd létezni, hogy kiszolgálja a maga teremtette, immár nélkülözhetetlenné vált gépeket, amelyek megfékezhetetlen mechanizmusukkal keltek életre.

Ha a mechanizmus felülkerekedik az élön, és ezáltal az életet már csak meghatározott reflexekre redukálja, nevetésünk szorongássá válik, és nyoma sincs már kárörömmnek. Már csak az életjeleket kezdjük figyelni annak a civilizációs veremnek a mélyén, amelyet magunknak ástunk. A hír, hogy Glenn úrhajós sikeres földreérése után saját fürdőszobájában elcsúszott, és súlyos koponyatorést szenvedett, cseppet sem nevetséges, szánk mégis valami kényelmetlen, torz vigorra rándul. Ez a baleset leleplezi a tárgyak legyőzhetetlenségét, és ellenkezőjére fordítja a dölyfös kijelentést, amely szerint az ember a világűrben úgy érezte magát, mint otthon.

Ezzel együtt a világűrt meghódító ember nézetei, barát–ellenség reflexei szinte történelem előttié marad-

tak. Folytatja dédapái terméketlen vitáit, legfeljebb a helyszín helyeződött a törzsasztaloktól a világűrbe. Elmegy a kedvünk a nevetéstől, ha arra gondolunk, hogy ezen az emberen múlik fajunk fennmaradása, történelmünk folytatása. Ez végülis robbanáshoz vezethet: az ember kezében játéklabdává vált föld-objektum türelmét vesztve, az arcunkba vág. Érthetővé válik *Dürrenmatt* jövődöleése, miszerint osztályrészünk már csak a komédia lehet: az üzemzavar okozta pusztulásunk rossz tréfa, amelynek dramaturgiája az elképzelhető legostobább megoldás.

Magunk teremtette kényszerek

Ha a mechanizmus túl sokat követel az élőtől, akkor a legnagyobb technikai biztonság sem segít rajtunk, hiszen saját kiszámíthatatlanságunktól kell rettegnünk. Halálos veszéllyé válhat az emberi tévedés, az emberi értelemnek az a kiszámíthatatlansága, amelynek annyi mindent köszönhetünk: spontán érzelmeket, találmányokat és felfedezéseket. De most saját találmányaink az emberfelettit és embertelent követelik meg tőlünk, azt, hogy olyan hibátlanul működjünk, mint ők. A megállapítás, hogy az energia szabaddá tesz, a visszájára fordul és gúzsba köt. Elveszi a szabad mozgás lehetőségét, tilossá tesz minden instabilitást, és mellőzésre készíti a stabilitást veszélyeztető fantáziát is. A kérdés: kibírjuk-e ezt? — éppen olyan jogos, mint a technikai probléma: megbirkózunk-e ezekkel a feladatokkal, főleg azonban, el kell-e tűrnünk mindezt? Milyen fejlődés az, mely mozdulatlanságra kárhoztat?

A mindennapokról

Technikánk hajlik arra, hogy minden megoldott problémával új problémákat, a problémák új generációját vesse fel. A régi feladatok megoldása, álmaink megvalósítása meglophatja álmainkat, leszoktathat az álmodozásról, szélsőséges esetben lidércnyomássá is válhat.

Előfordult, hogy egy műszakilag tökéletes, automatikusan működő színpadi világító berendezés elgépiesítette az előadást, elrontotta a szó szoros értelmében vett játékot. A színjátszás nem volt többé szabad — a színészeknek, a játéknak kellett az előre betáplált fényprogram menetét követve a berendezéshez alkalmazkodnia. A jószándékú elképzelés, a tökéletes műszaki megoldás tehát ismét visszájára fordult.

Megtörtént eset a következő is. Egy zürichi stúdió és az NSZK rádióegyetemei között kapcsolós rendszerben zajló nemzetközi konferencia vitájának közepén egy hibásan programozott számítógép elnémította a hangot. Egy primitívebb rendszerben könnyen meg lehetett volna keresni a hibát, ennek az elektronikus agynak a

megközelítése a konferencia folytatásához szükséges, belátható időn belül nem volt lehetséges.

A tökéletesített kommunikációs berendezés mint a kommunikáció gátja — például a telefon üzemzavarai — kedvelt témája a kabaré-tréfáknak. Minél ötletesebbek lesznek technikai eszközeink, annál nagyobb lesz értelmetlenség-kapacitásuk is. Az üzemzavarok megelőzése, a szöveg értelmetlenné válásának megakadályozása érdekében kénytelenek vagyunk szövegeinket megfelelően fogalmazni, olyannyira, hogy a közvetítő csatorna elsőbbséget élvez a közvetítendő üzenettel, a tartalommal szemben. Mindenki, aki újságnak vagy elektronikus eszköznek már dolgozott, tudja, hogy végső fokon az számít, ami mérhető: a percek vagy a sorok száma.

A valóság manipulálása

A társadalmilag legdrágább eszközöknek megvan az az érthető, mégis problematikus tulajdonságuk, hogy az üzemzavarok elhárítása érdekében saját szükségleteik szerint alakítják környezetüket. Mivel a berendezés nem változik, a valóságot kell annak mintájára megváltoztatni.

Az emberek igénye a nagyobb mozgásszabadság után létrehozta a gépkocsit, ezt a lebilincselő játékszert, melynek tökéletesítése nemcsak gazdaságos volt, hanem örömet is okozott. Nagyobb mozgékonytárat biztosított, friss levegőhöz is juttatott. A fejlődésnek jelenleg elért fokán azonban már ott áll — a szó szoros értelmében áll — a megrekedt kocsisor, s vele együtt állnak a begyűjtött motorok, s a városi levegőben magasan áll a kipufogógáz. A kívánt és igényelt mozgékonytárat már csak látszólagos, az egyre tökéletesebb változatokkal elérhető sebesség már csak névleges, nem a célt szolgálja, hanem öncéllá lett. Kívánságainkat már nem teljesíti, csupán reprezentálja. Technikai tökélyét már nem tudjuk kihasználni, mégis ragaszkodunk hozzá; használati értékét — akár csak az aranyét — fétis jellege váltotta fel.

És ha már a túlzásoknál tartunk: a tökéletesen gépesített konyha ellátja a háziasszony számos teendőjét. Nem arról van szó, hogy a technikai segédeszközök nélkül dolgozó háziasszony boldogabb lett volna, de a számos gép szolgáltatja kényelem mintha elvette volna a házimunka értelmét. Úgy tűnik, hogy a szerszámok nemcsak a munka alól mentenek fel. A munka terhével együtt annak súlya is elvész, és ezzel együtt csökken a jól végzett munka öröme, az ember önbecsülése is. Lehet, hogy nem csupán a fenyegető energiahiány szorít majd intenzív munkára. Meggondolásra készít bennünket a tény, hogy veritékünket, amelyre munkahelyünknek többé már nincs szüksége, a különböző kondicionáló termekben izzadjuk ki, méghozzá ellenszolgáltatás, fizet-

ség nélkül, azt a viszontagságot, nélkülözést, fáradtságot, amit hétköznapjainkban már nem találunk meg, drága pénzen vett útikalandokkal próbáljuk megszerezni. A megerőltető szabadidő pótolja a testi munkát, és a barkácsolás adja meg az iparosodás előtti idők foglalkozási formáinak örömét.

Célkonfliktusok

Ha ezt az ellentmondást általánosítjuk, ipari társadalmunk célkonfliktusával kerülünk szembe. A XIX. sz. munkásainak több követelése: a rövidebb munkaidő, a magasabb bér és a munkalehetőségek ma már ugyancsak ellentmondásba került önmagával. A munkaidő csökkentése nem annyira kívánatos annak szemében, aki munkájában örömet leli; a magasabb bér – önmagában természetesen kívánatos – inkább csak az értelmét és örömét veszített munkával eltöltött idő kártalanításaként hat, az általa megszerezhető fogyasztási javak ezért már nem jelentenek maradéktalan örömet.

A fiatalság ma már inkább áldozatokat hoz azért, hogy – munkalehetőségként – ne kelljen nemszeretem munkát végeznie. Szembekerült azzal a kapitalista felfogással, amely szerint a társadalom jóléte a termelés feltartóztathatatlan növelésétől függ. Szemében ez a növekedés önmagában veszélyt jelent, mely az előállító-jával együtt saját természetes alapjainak elnyelésével is fenyeget. A tökéletesített tárgyak bosszúja vészjel: arra a pontra mutat, amelyen a javítás, fejlesztés már nincs figyelemmel arra, hogy milyen árat kell fizetnie érte a társadalomnak, ahol a közlekedési baleset, akárcsak a pótolhatatlan energiaforrások kimerülése vagy a tömegpusztító fegyverek gyártása a bruttó társadalmi termelés növekedésének elkönnyvelt tételeként szerepel.

Ha pedig természeti kincseinknek – nem egyszer éppen a környezeti ártalmak leküzdése érdekében történő – pusztítását nézzük, kétségtelenné válik, hogy tökéletesített technikánk, amellyel a természetet romboljuk, nem más, mint öncsalás: nem életünket könnyítő segédeszköz, hanem saját kollektív életképtelenségünk bizonyítéka.

Látható előny – érezhető hátrány

Lassan minden területen az lesz az érzésünk, hogy az eszközök mind dühödtebb fejlesztése eltéveszti célját, értelmét veszti. Az orvostudomány például kémiai és nukleáris eszközök segítségével sok betegséget kizárt, ugyanakkor azonban a hátsó kiskapun újabb betegségek törtek be. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy az új betegségeket a gyógyászati ipar hozta volna létre, ez a jelenség csupán a fejlesztés korlátaira figyelmeztet. A használója ellen forduló tárgyak lázadásában az ember

megsejti, hogy hiába igyekszik rajtuk úrrá lenni: saját korlátai azok, amelyek taláékonytá tették, és most csupán e korlátok felszámolása után válhat teljes emberre.

Amit tehát a tárgyak bosszújának nevezünk, voltaképpen az ember és a technika kapcsolatának azon problémája, amely a modern technikát egyenlőtlen partnerré kívánja emelni, holott a kettő csak kölcsönösségi kapcsolatban férhet meg egymással. Merjük komolyan venni érzéseinket, és ne riadjunk vissza a laikusnak tetsző megnevezés szemrehányásaitól. A korszerű technika soha nem látott fejlődésével és következményeivel szemben valamennyien laikusok vagyunk. És amíg a humanista korábban a tudatlanság leküzdéséért harcolva, az ésszerűséget képviselő technika oldalán állt, ma éppen ezt az ésszerűséget kell az irracionálissá váló racionalizmussal szemben megvédelmeznie.

A természet titka

Úgy tűnik, az embernek nem adatott meg, hogy a teremtés korlátlan ura legyen anélkül, hogy saját uralmi törekvéseinek rabszolgájává, végül pedig romboló és pusztító önkényúrrá ne váljék. A természet birodalmában az önkény és kizsákmányolás nem megfelelő érintkezési forma.

Goethe nemcsak a távcsőtől, hanem még a szemüvegtől is idegenkedett, ösztönösen sejtve, hogy a természet érzékelésére nem minden eszköz alkalmas. Az objektum, melynek sajátosságait érzékelni akarjuk, maga határozza meg, miként szemléljük saját egyéni formáját, teljes egészét. A szemlélőben új érzéknek kell kialakulnia, ehhez azonban az kell, hogy saját ösztönös képességeit érvényesülni engedje. Az ember a maga egész teljességében álljon fel a természet teljessége előtt, és ebben a partnerkapcsolatban becsülje fel adottságait, és ahol ez lehetséges és helyénvaló, használja őket. Az ember csak oly mértékben formálhatja a természetet, amennyiben formálni engedi magát tőle. Ebben a kapcsolatban mechanikus trükköknek nincs helyük, azok megszakítják az érintkezést és ezzel a felismerés folyamatát.

Az emberi szem nem képes károsodás nélkül a napba pillantani, annak csupán színes visszfényét szemlélhetjük. A nap tehát maga határozza meg az érintkezési formát, s ez a szín a fénykutatásnak számunkra megadott alapja. Természetesen elláthatjuk szemünket valamilyen eszközzel, vagy akár műszerekkel is helyettesíthetjük, ha a napot közvetlenül akarjuk szemlélni. De hogy ez tekintetünket – ha nem is a szó fizikai értelmében – elvakítja, azon Goethe megjegyzése szerint semmi nem változtathat. Aztán megvizsgálhatjuk a fény sugarakat *Newton* módszerével is: kis nyíláson sötét térbe vezetve, prizmán megtörve és felbontva. Ezzel felfedezhetünk ugyan valamilyen természeti törvényt, de az objektum valóságát megtörő, csekélyebb értékű tör-

vényt, mely nem a naphoz, csupán saját hiányos, számító szükségleteinkhez hasonlít.

Ha úgy véljük: egy jelenség érzékelhető megjelenése annak még nem teljes valósága, kíváncsiságunkkal továbbmehetünk. A XIX. és XX. század már bebizonyította: a természet mélységeit addig kutathatjuk, amíg válaszai kérdéseinknek meg nem felelnek, és látszólag alávetik magukat követeléseinknek, amelyekkel beljűk hatolunk. Bizonyított tény, hogy módszereinkkel hihetetlen erőket szabadítunk fel, és eljuthatunk addig a pontig, ahol uralkodó technikánk már megfűkezzhetetlen lesz, nem is annyira technikailag, hanem társadalmi, politikai és pszichológiai síkon. Goethe, aki jártas volt a régi természettudományokban, megsejtette, hogy *vannak a természetnek olyan titkai, melyekbe nem szabad behatolnunk, mert azok meghaladják erőnket*, vagy csupán technikailag bírközhatunk meg velük – ami az ő szemében ugyanaz.

A természetbűvárkodás nem jelentheti azt, hogy annak objektumával rendelkezünk – ez bűvészinás meszterkedés. Azt viszont jelenti, hogy hagyjuk szabadon létezni és megjelenni, tiszteletben tartjuk történetét és sajátosságait, kitapasztaljuk hatását. Felületes tudomány az, amely a tolakodást összetéveszti a mélységgel. Goethenek mint művésznek volt érzéke ahhoz, hogy tudja: a felszint nem szabad megsérteni, mert az belülről formálódik, s ez az a forma, amellyel a belső világ a külsővel kommunikációs kapcsolatba lép. A dolgoknak az a nyelve, amelyen a dialógust folytatnunk kell – Goethe szemében ez jelentette a természettudományt. A kémelő eljárás híve volt, a lágy tudományoké, ahol a kicsiben mutatkoznak meg a nagy törvények. A legelső törvény azonban a kutatás etikus voltának elve, a szubjektum és objektum nyílt találkozása. Goethenél a tudomány az ember vendégjoga a természetben. Etikája a határok tisztelete, a tárgyaké, de egyszersmind saját létünk adott határai is. Goethe még a szemüvegben és távcsőben is a szubjektum fogyatékoságait kiegyenlítő tisztességtelen eszközt, az objektum értékcsökkentésének eszközét látta, valamiféle eljárást a természet ellen.

Vajon mit szólna Goethe ahhoz az eljáráshoz, amellyel az állatokat, vagyis földünk egyenjogú teremtményeit szerves tárgyakká alacsonyítjuk le, hogy rajtuk a vegyszerek hatását törvényesen engedélyezett tömeggyilkosságok sorozatában kipróbáljuk. Aki az állatokat eldobható fogyasztási cikknek tekinti, az az ő szemében nem csupán a célul kitűzött gyógyászatra való jogát játssza el, hanem saját gyógyíthatatlanságát, embertelenségét is bizonyítja. Szinte kísért a gondolat, hogy állattartási formáink, a pótolhatatlannak ipari méretű kiirtása alapján ítélve meg minket, más idők emberének olyan szavak ötlhetnek eszébe, mint „Auschwitz”.

Mit szabad tennünk?

Az efféle fantáziálások nélkül is valónak látszik azonban a feltevés, hogy bánásmódunk a természettel hűen tükrözi egymással és önmagunkkal való bánásmódunkat.

Az anyagnak olyan mélyére hatoltunk, amelynek felfedezésére nem rendeltettünk, s így használata is korlátok közé szoríthatatlan, tendenciájában halálos végű használat. Az anyag lebonthatósága, hasadó képessége válasz azokra a kérdésekre, amelyeket az értelem és érzelem kettősségével küszködő, saját akaratát, kívánságait sem ismerő lény tett fel, aki csak abban bizonyos önmagát illetően, hogy mindig többet akar. E szenvedély neve: haladás; számolni és mérni kell mindent, amit nem tudunk megélni és élvezni. Az objektumok megközelítése ravasz és érzéketlen, de egyszersmind mit sem sejtő, analfabéta támadás tárgya ellen. Az általunk megismert legelemből – és egyszersmind a legnagyobb – objektumok azért maradnak rejtve további kutatásaink elől, mert már nem tudjuk őket megragadni anélkül, hogy ezzel együtt meg ne változtatnánk őket. Itt a technika saját eltárgyasodásának határába ütközik. Úgy tűnik, mintha a tény, hogy az anyag magtartományában már csak erőszakot tudunk felszabadítani, azt jelzi, hogy *elmulasztottuk az illő távolság megtartását*. A tudományt az a veszély fenyegeti, hogy vakká és süketé válik egyetlen céljával, az emberiség szabadabbá tételével szemben. A régi derülítő elmélet, amely szerint a tudomány, a technika az emberi életet szabadabbá és szebbé teszi – túlhaladott és éppen azáltal vált azzá, amit még mindig haladásnak nevezünk. A kutatás legfőbb kérdése nem az kell legyen: mit tegyünk?, hanem, hogy mit szabad tennünk? hogyan cselekedjünk?

Technika önmagunknak

Egy, a házak, sőt utcák során uniformizáló, egyforma bukóablak-sorok elleni előadásnak hatalmas visszhangja támadt a lakosság körében. Ez példa azoknak az embereknek a reakciójára, akik környezetük növekvő elcsúfítása ellen tiltakoznak. Kis ügynek látszik ugyan, de inkább tünetnek mondható. Az építőipar javító, könnyítő szándéka sivárságba torkollott. Az ésszerűsített tárgyak bosszúja abban áll, hogy meggondolatlanul „ésszerűsítve” elértektelenednek. Az efféle tárgyakat elő lehet állítani, de nem lehet őket szeretni többé.

Senkinek nem lehet kifogása az ellen, ha a technika materiális ínséget szüntet meg; ha az emberek tovább élnek, kényelmesebben laknak, kevesebben éheznek és fáznak, akkor elmondhatjuk, a technika elért valamit – többet, mint amit eddig valóban elért. De szerencsétlenségé válik, ha megfoszt bennünket a kreativitástól, és leszoktat arról a képességünkről, hogy a tárgyakkal

örömmel és szeretettel, ne pedig lekicsinylően bánjunk, és eldobáljuk őket.

A dolgokat önmagunknak javítjuk és ésszerűsítjük. A technika, mely leveszi a gondot és fáradságot a vállunkról, nem megvetendő, de isteníteni sem kell. Az a technika, amely pótolni akarja az embert, s azt ígéri, hogy az önmagunkon való munkálkodást is átveszi – embertelen előrelépés.

Nem a technika ellen, hanem az emberiség mellett szólunk. A gépeket nem lerombolni kell, hanem használni – de mindig az ember, ne pedig a gép döntse el, hogy mire használjuk. A technika nem döntheti el, mire van szükségünk, nem tudhatja – főként ha mi magunk sem tudjuk –: mikor veszi el igaz értelmét. A kérdések: mit akarunk? mit szabad akarnunk? milyen árat fizetünk érte? – nem technikai kérdések, a technika csak segítheti megoldásukat, de maga nem léphet a válaszok helyébe.

Fejlődés?

A technikai civilizáció veszélyei közé tartozik az a hatalmas szakadék, amely kultúránkat, információinkat olyan más jellegű kultúráktól és információktól választja el, mint amilyen pl. az állatok sajátja: az életfontosságú, életet fenntartó, életörömet sugárzó információktól. A technikai civilizációnak nem sikerült egyetlen alapvető szükségletet sem kielégítenie, csupán kitágította elégedetlenségünk határait. És ezért azt a magas árat követelte, amelyet más szükségleteink mellőzésével, diszkvalifikálásával fizetünk meg: szükségleteinket a játékra, minden célszerűséget nélkülöző magatartásra, ösztönösségre, közvetlenségre, fantáziára és örömet adó örültségekre. A dolgoknak az a kényszere, amellyel csak saját szabadságunk árán lehetünk úrrá rajtuk, mindinkább elfogadhatatlan lesz.

Goethe a tudománytól a természetnek, a dolgoknak szinte művészi erejű megközelítését kívánta meg, amihez

szükség van olyan nélkülözhetetlen emberi erőkre, mint többek között a jelen megbízható vizsgálata, matematikai mélység, fizikai pontosság, legmagasabb értelem, tiszta ész, rugalmas fantázia, az érzékelhetőség szeretetteljes öröme. Mindehhez hozzá kell fűzni azt, ami Goethe szemében természetes és vitathatatlan volt: társadalmi és politikai felelősséget, törődést a dolgok fennsőbbiségével, sőt létével, az immár nem kimeríthetetlen természettel. Ami nem felel meg ennek a – mondhatni művészi – szabálynak, az műhiba, amivel munkánk alapjait tesszük kockára, a humán alapokat és a tényleges valóság alapjait is. Goethe – egy szerinte is merész kifejezéssel – iróniának nevezte azt a különös magatartást, amely az egyesben az egésyre, a specifikusban az általánosra, a rendszerben a természetre utal.

Ez az irónia, ez a magasabb megfontolás lenne hivatva arra, hogy a tárgyak bosszúját lefegyverezze. Hiszen nem lenne többé szüksége arra, hogy kiszámíthatatlanságát számításaink ellenére érvényesítse, testi valóságát absztrakcióinkkal vagy megfordítva, fizikai természetét meg gondolatlanságunkkal szemben kifejezze. Ebben a megközelítésben *alázat van és hála az objektummal szemben, mely a szubjektum nevelőjévé válik*, ha ez törvényalkotását azon kíséri meg. A bölcsesség kezdetén, de semmiképpen nem a tudomány végén állna annak belátása, hogy mindazt, amit a teremtménnyel, a velünk együtt teremtődöttel teszünk, vagy azzal szemben elmulasztunk, magunkkal szemben tesszük vagy mulasztjuk el; hogy nem lehet annál magasabb érdekünk, mint az önmagunkkal szemben érzett részvétből fakadó együttérzés a dolgok iránt.

/MUSCHG, A.: Die Tücke des verbesserten Objekts, oder: wovon erleichtert uns Technik, und wozu? – Schweizer Ingenieur und Architekt, 1980. 48. sz. p. 1177–1182./

(Dezső Zsigmondné)

